

Anlamları Kötü Türk Kişi Adları

Tuncer Gülensoy*

Özet: Türklerin tarih sahnesine çıkışlarına kadar uzanan Türk kişi adları, çeşitlilik gösterir. Eski Türklerde çocuk doğunca verilen geçici adlar yerini sonradan kazanılan gerçek adlara bırakırdı. Yeni doğan çocuğa verilen adlar, üst üste kız ya da erkek doğumları olduğunda ya da çocukları kötü ruhlardan korumak istendiğinde kötü anlam içerebilmektedir. Bu çalışmada Türk kişi adlarının bazılarında görülen “kötü” ya da “iyi bilinmeyen” anlamlar üzerinde durulacaktır.

Anahtar sözcükler: Türkçe, kötü anlam, ad bilimi, kişi adları

Turkish Person Names Which Have Negative Meaning

Abstract: Turkish person names, which date back that the Turks appeared in history stage, vary. In early periods of Turkish tradition, temporary names which are used for a newborn were supplanted by a secondary name which obtained. The names which are given to newborns may have negative meanings to be protected from harmful spirits if the births occur in reduplication of a gender. In this article, some of Turkish names which have negative meaning or the names which have a meaning not regarded as positive will be discussed.

Key Words: Turkish, negative meaning, onomastique, person names

Türk kişi adları tarihi, Türklerin tarih sahnesine çıkışlarına kadar uzanmaktadır. *Hunların, Sh'a-toların, Massagetlerin, İskitlerin (Sakaların), Kök Türklerin, Kırgızların, Uygurların, Oğuzların (Türkmenlerin), Peçeneklerin, Kuman-Kıpçakların* tarihlerine baktığımız zaman birbirlerinden çok farklı olmayan kişi adlarına rastlarız.

Türk kavimlerinde görülen kadın-erkek kişi adlarının çeşitliliği ve zenginliği bu konuda çalışanlar için bir kaynaktır. Eski Türklerde çocuk doğunca

---

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi

verilen adlar genellikle geçici olurdu. Gerçek ad “sonradan kazanılan ad” idi. Bu gelenek Moğollarda da vardı. Mesela, Yesugey Bahadır’ın oğlu doğduğu zaman, obaya tutsak olarak getirilmiş olan “**Temüçin** [< *temür*+*çin* = demirci]” adlı bir beyin adı yeni doğan bu çocuğa verilmişti. **Çingiz** adı Temüçin’in sonradan kazandığı addır.

Türk ve Moğollarda yeni doğan çocuğa verilen adların pek çoğu halk inanışlarına dayandığı için bazen “*kötü*” anlam taşıyan adlar da görülüyordu. Çocukları çok genç yaşta ölen aileler kötü ruhları yanıltmak ya da onları kandırmak için “**Beldenbok**” gibi adlar koyarlardı. Bu tür adlar taşıyan çocuklara kötü ve alıcı ruhlar gelmezdi.

Türklerde üst üste kız ya da erkek doğumları olunca da “**dur-, yet-, dön-**” gibi fiillerden türetilmiş adlar kullanılıyordu: **Tursun/Dursun** [kız: **Dursune** < Tü. *dur-sun+e* (Arapça dişlilik eki)], **Durdu, Duran; Yeter/Kızıyeter/Oğulgerek; Döne, Döndü** gibi.

Türkler ve Moğollar genellikle karada yaşayan **Arslan, Kaplan, Kurt/Börteçinoa, Bozkurt** gibi güçlü hayvanlar ile havada uçan **Kartal/Bürküt, Şahin, Doğan, Sungur/Bayşinkor** gibi alıcı ve güçlü kuşların adlarını çocuklarına vermişlerdir. Bunların yanında narin ve güzel görümlü **Kuğu, Ördek, Suna** “*erkek ördek*” gibi yaban kuşlarının adlarını da vermişler, bu adları türkülerinde de kullanmışlardır. Fakat, **Buğra** “*erkek deve*”, **Barak** “*tüylü köpek*” ve **Nogay** “*bir tür kara tüylü köpek*” adları da erkek çocuklara konulmuştur. Tarihî kaynaklarda “*yılan*” ve “*fil*”in de kişi adı olarak konulduğunu görüyoruz.

Türklerin “Tanrı” inançları İslamiyet’ten önce de güçlü idi. Hep “tek Tanrı”ya inanmışlar, “put; fetiş” gibi şeylere tapmamışlardı. Moğol kağanı Çingiz’in besmelesi “**Müngke Tengri-yin küçüdür!** (*Ebedi Tanrı’nın gücü ile*)” sözleri idi. Çingiz savaşa çıkmadan önce hep bu besmele ile güne başlardı. Bu yüzden Tanrı’nın verdiği insan da Türkler ve Moğollar için kutsaldı. O yüzden “**Mengüberdi**” adının anlamı şimdiki “**Tanrıverdi, Hudaverdi, Allahverdi, Hakverdi**” idi.

Günümüz kişi adları Türkçe (tarihî Türk adları, modern Türk adları), Arapça, Farsça, Çince, Fransızca, İngilizce, Almanca, (bazen) Rusça kökenli sözcüklerden oluşmaktadır. Çince adlar genellikle eski Çince unvan ve rütbelere dayanmaktadır; Arapça olanlar İslâmiyetle ilgilidir. Farsça olanlar da Selçukluların İran coğrafyasında devlet kurmalarından sonraki döneme rastlamaktadır. Fransızca olan kişi adları Tanzimat’tan sonra; İngilizce ve Almanca olanlar ise XX. yüzyıldan sonra Amerika ve Almanya ile olan yakınlaşmaların sonucunda bazı ailelerce çocuklarına verilmiştir. Rusça kişi adları daha çok Sovyetler Birliği boyunduruğu altında seksen yıl yaşamış olan Türk ülkelerinde hem kız, hem de erkek çocuklara verilmiştir: **Roza, Çınara, Viktor, Albert** vb.

Bugün Türkçede kullanılan Arapça ve Farsçadan alıntı kişi adlarının bazılarının anlamları ya hiç bilinmemekte ya da “*Anneannemin, babaannemin, dedemin adı imiş*” diye geçiştirilmektedir. Geçiştirilen bu kadın ve erkek adlarından bazıları da “**kötü**” anlam taşıdığı için kimseye sevimli gelmemektedir. Eskiden kız çocuklarına verilmiş olan “**Yosma**” adı “1. *Şen, güzel, fetan (genç kadın), 2. çok süslü giyinen ve modaya düşkün (kadın), koker*” (**Türkçe Sözlük**, Ankara 2005, TDK Yay., s.2194) anlamlarını taşıdığı hâlde, başka türlü “imaj” verdiği için günümüzde artık hiç kullanılmamaktadır ve eskimiştir.

Arapça ve Farsçadan alıntı sözcüklerin kişi adı olarak kullanılması çok yaygındır. Genellikle anlamlarını bilmeden çocuklarımıza verilen bu adlar onları her zaman güç durumda bırakmaktadır. Anlamsız ad ya da anlamını bilmediği ad taşımak kişiyi mutlaka rahatsız eder. Arapça sözcükler yazılış ve söyleyiş bakımından çok dikkat isterler. Mesela: *ayın+elif; medli elif; elif+ayın* gibi harflerle yazılan sözcüklerin hem imlâsı hem de söylenişleri çok farklıdır. Bunun yanında *ze, zel, dat/zat, zı; se, peltek se, sat* gibi harflerle yazılan sözcüklerin okunuşları ve anlamları da birbirlerinden farklıdır. Türkiye Türkçesinde bu tür farklılıklara dikkat edenler yalnız konuya hâkim bilim adamlarıdır. Halktan bu tür eğitim almamış olanların yazılış ve söyleyişteki ayrıntıları bilmesi mümkün değildir. O yüzden çocuklara ad verirken bu konuda yazılmış “**Adlarımız**”, “**Türk Kişi Adları**” vb. gibi bilimsel eserlere başvurmaları gerekecektir.

Bu küçük araştırmada Türk kişi adlarının bazılarında görülen “kötü” ya da “iyi bilinmeyen” anlamlar üzerinde durulacaktır. Örnekler:

ah’fet (Arapça sıfat; اعفت): 1. Solak; 2. pek akılsız (adam); 3. en güç şey.

âfet (Arapça isim; آفت): 1. Büyük felâket, belâ; 2. (mec.) çok güzel insan.

[Yukarıdaki iki örnekte görülen fark **elif**’ten sonraki **ayın** (ع) harfidir. Fakat, sözcüklerin anlamları arasında oldukça büyük farklar vardır. Türk insanı ikinci adı kızına koyarken “*çok güzel insan*” anlamını seçmiştir. Her iki sözcüğün öteki anlamları bir Türk kızı için yaksızdır.]

ahû (Arapça isim; اخو): 1. Kardeş; 2. dost.

âhû (Farsça isim; آهو): 1. Ceylân, karaca; 2. (mec.) güzellerin gözü.

[Bu örnekteki temel farklılık, sözcüklerden birisinin Arapça, diğerinin Farsça olmasıdır. İmlâ farkı ise **ha** ile **he** harflerindedir. Türkler, Farsça sözcüğün taşıdığı “*ceylân*” anlamından dolayı bu adı kızlarına vermişlerdir. Moğolca “**Ceren**” sözcüğü de aynı anlamdadır ve Türkçede kız adı olarak kullanılır.]

akder (Arapça sıfat; اقدر): 1. Çok veya en kudretli; 2. kısa boylu, kısa boyunlu.

[Bu sözcük rahmetli Prof. Necati Akder'in soyadı idi. Sanki Türkçe **ak** ve **der** sözcüklerinden oluşmuş gibi görünüyorsa da Arapça olduğu kesindir.]

âkile (Arapça sıfat; عاقله) : Akıllı kadın.

âkile (Arapça isim; آگله) : (hekimlikte) *Yenirce* denilen bir yara.

[Her ikisi de Arapça olan sözcüklerin imlâları da anlamları da farklıdır. Türkçe söyleyişte **ı/i** ve **kaf** (ق)/**kef** (ك) farklarına dikkat etmek gerekir.]

aleynâ (Arapça edat; علينا) : Bizim üzerimize.

[Arapça bir edat olan bu sözcük son 20-25 yıldan beri kız adı olarak kullanılmaktadır. **Kur'an**'da geçen bir sözcük olup yalnız başına somut bir anlamı yoktur.]

âliye (Arapça isim; عاليه) : Bir şeyin en yukarısı, en tepesi.

âmil (Arapça sıfat; أمل) : Emeli olan, isteyen.

âmil (Arapça sıfat; عامل) : 1. Sebep; 2. İşleyen.

[Hem imlâları hem de anlamları farklı olan bu iki sözcükten birincisi rahmetli Prof. Dr. **Âmil Çelebioğlu**'nun ilk adı idi. “*Sebep; işleyen*” anlamlarında kullanılmış olmamalıdır.]

bâde (Farsça isim; باده) : Şarap, içki.

[Türkçede kız adı kullanılmaktadır. Görüldüğü gibi anlamı iyi değildir.]

bûse (Farsça isim; بوسه): Öpücük, öpüş.

[Türkçede şiir ve şarkılarda kullanılan bu sözcüğün kızlara ad olarak verilmesi uygun değildir.]

cânib (Arapça isim; جانب): Taraf, cihet, yan.

[Türk edebiyatçılarından Ali Canip Yöntem'in ilk adıdır. Anlamı güzel değildir.]

cem (Farsça isim; جم): 1. Hükümdar, şah; 2. Şark mitolojisinde şarap ve içkinin mucidi; Süleyman Peygamber'in lâkabı; 3. Büyük İskender'in lâkabı.

[Arapça “*toplama*” anlamındaki **cem**’ جمع sözcüğünden farklı yazılır.]

çimen (Farsça isim; **çemen** چمن) : 1. Yeşil ve kısa otlarla örtülü yer; 2. Ağaç ve çiçeği olan çayır, yeşillik; 3. Pastırmaya konulan bir ot.

[Türkçede kız adıdır. Doğrusu **çemen**'dir. Pastırmaya sürülen acılı ve sarımsaklı macuna **çaman** denir.]

güsfend (Farsça isim; **güsfend** گوسفند): Koyun.

[Türkçede kız adı olarak kullanılmıştır. Türk kızına uygun değildir. Türklerde yaban hayvanlarından **Kunduz**, **Ceylan/Ceren** gibi adlar kızlara; **Porsuk**, **Boğa**, **Kulan** gibi adlar da erkeklere verilmişse de "**koyun**" saflığından dolayı ad olarak verilmemiştir.]

hâdise (Arapça isim; حادثه): Hadisat, havadis. Yeni bir şey, ilk defa çıkan, macera olan bir nitelik ve durum.

[Son yıllarda meşhur olan, Almanya'da doğup büyümüş bir Türk kadın şarkıcısı.]

hâfiz (Arapça sıfat; حافظ): Aşağı düşüren, alçaltan (Allah'ın adlarından).

hâfiz (Arapça sıfat; **hifz**'dan. حافظ) : Hifzeden, saklayan, koruyan; 2. Ezberleyen.

[Türkiye Türkçesi ile Özbek, Türkmen, Uygur vb. Türkçelerinde de erkek adı olarak kullanılır. Kur'an'ı ezberleyen kişilere de **hâfiz** denir.]

hâdiye (Arapça isim; هدية): 1) Asa, değnek; 2. Su içinden sivrilerek yükselen kaya.

[Türkiye Türkçesinde kız adı olarak kullanılmıştır. Her iki anlamı da kız adı için uygun değildir.]

hatice (Arapça isim; خديجه): Vakitsiz, erken doğan kız çocuğu.

[Hz. Muhammed'in ilk eşinin adı.]

hâşim (Arapça sıfat; هاشم): Çorbaya kuru ekmek kırıntısı doğrayan; 2. Ezen, yaran, kıran, parçalayan.

haşîm (Arapça sıfat; حشيم): Haşmetli, gösterişli.

[Birinde **â** uzun, ötekinde **î** uzundur; birinde (**h**/he), diğesinde (**h**/ha) harfleri vardır. Söylerken dikkatli olmak gerekir.]

hicabi (Arapça sıfat; هجایی): Zorla ilgili, perde ile ilgili.

[Türk insanına uygun olmayan bir addır.]

hurda (Farsça isim; خرده): 1. Ufak, değersiz şey, kırıntı; 2. Nükte, dakika.

[Herhâlde eski ad verme geleneğine uygun olarak, adı verilen kızın değersiz olduğunu belirterek, kötü ruhlardan korunmak istenmiştir. Bu kadın adına Ankara-Yahyalı mezarlığında rastlanmıştır. Günümüzde Ankara ve İstanbul sokaklarında eski ve kullanılmış şey toplayanlara “*hurdacı*” denilmektedir.]

huriye (Arapça isim; *hûriye* حوریه): Coşkunluk hâllerinde hûrilerle buluştuklarına inanan bir tarikat.

ispir (اسپیر): 1. Uşak, yanaşma; 2. Arabanın yanında bulunan at uşağı.

[Türkçede hem yer adı hem de soyadı olarak yaşamaktadır.]

kâsım (Arapça sıfat; قاسم): [kismet'ten]: Taksim eden, ayıran, bölen.

kâsım (Arapça sıfat; قاصم): Kırıcı, ezici, ufaltıcı.

[Türkçede erkek adı olarak kullanılan bu sözcüğün anlam olarak birincisi uygundur.]

linet (Arapça isim; لينت): Yumuşaklık, mülâyimlik, ishal.

[Türkçede kız adı olarak kullanılan bu ad anlam olarak uygun değildir.]

nüket (Arapça isim; نکت): Nükteler, herkesin anlayamayacağı ince, zarif, manalı sözler.

nükhet (Arapça isim; نکهت): Koku, bû.

[Türkçede kadın adı olarak kullanılan bu adın yazılış (imlâ) ve söyleyişine çok dikkat etmelidir.]

peyker (Farsça isim; پدکر): Yüz, surat.

peymâ (Farsça sıfat; پدما): Ölçen, ölçücü.

peymân (Farsça isim; پدمان): Yemin, and.

Görüldüğü gibi Türkiye Türkçesi ile öteki Türk ülkelerinde de kullanılan bazı Arapça ve Farsça adların taşıdıkları kötü ya da güzel olmayan anlamlar bakımından Türk erkek ve kız adı olarak kullanılması uygun değildir. Tarihî Türk adları incelendiği zaman binlerce erkek ve kız adımızın bulunduğu görülecektir. Türk adları üzerine araştırma ve yayın yapan adbilimcilerimizden **Aydil EROL** 17 bin addan oluşan “*Adlarımız*” adlı yeni eseriyle bu konuyu tam anlamı ile doldurmaktadır. Gençlerimize ad verirken eski ve tarihî güzel adlarımızdan verirse, Türk dili ve kültürü kazanır. Türk kişi adlarını seçmekle din ve inanışımızdan hiçbir şey kaybetmeyiz.